

Francesc Maspons i Anglasell: la concepció catalana del dret d'autodeterminació

Jaume Renyer Alimbau
Universitat Rovira i Virgili

1. Introducció

La trajectòria polifacètica (jurista, militant de l'humanisme catòlic, patriota de la catalanitat integral, literat, excursionista, europeïsta) i l'envergadura intel·lectual de Francesc Maspons i Anglasell (1872-1966) han estat difícils de copsar globalment atès l'oblit —immerescut i intencionat— que la seva personalitat ha sofert al llarg de quatre dècades, precisament el temps en el qual s'ha imposat a Catalunya un relat històric i ideològic advers als principis i valors que ell va defensar al llarg de la seva llarga i fructífera existència.

El contrast entre la notorietat del seu magisteri a la primera meitat del segle XX i l'ostracisme de la segona no s'explica només per la postergació forçada de les seves activitats públiques, sinó també pels canvis ideològics a l'hora d'enfocar les reivindicacions nacionals catalanes que s'aprecien al si del catalanisme, a l'exili i a l'interior, en cert sentit cada cop més allunyat dels plantejaments de Maspons, com miraré d'explicar al final.

No ha estat fins fa pocs anys que, mercès a l'atenció dedicada a la seva obra per part d'alguns —pocs— juristes, especialment Ferran Armengol, s'ha començat a reactualitzar el seu pensament jurídic i polític. A aqueixa tasca de recuperació hi contribuirà, ben segur, la tesi doctoral «Francesc Maspons i Anglasell: polític, jurista, periodista (1872-1966)»,¹ que va presentar José Manuel García Izquierdo el febrer de 2016 a la Universitat Ramon Llull i que posa a l'abast de tothom una visió panoràmica del personatge, omnicomprendiva dels seus diversos vessants i que facilitarà noves recerques i l'aprofundiment de l'estudi i la divulgació de la seva obra.

Per part meua, l'objecte de la present comunicació es limita a fer una aproximació a tres aspectes del seu pensament i la seva actuació política:

a) la concepció de la nació com una entitat natural, expressió col·lectiva de la mateixa personalitat innata dels individus aplegats en una comunitat espiritual i amb una mentalitat compartida;

1. José Manuel GARCÍA IZQUIERDO, «Francesc Maspons i Anglasell: polític, jurista, periodista (1872-1966)», tesi doctoral llegida a la Universitat Ramon Llull el 16 de febrer de 2016.

b) la reivindicació de la vigència i l'aptitud dels principis de dret català anteriors a 1714 per tal de regir la vida social i política de la Catalunya contemporània;

c) el caràcter imprescriptible del dret del poble català a recuperar la llibertat arrabassada arran d'una victòria militar francocastellana «per més temps que duri la dominació».

Finalment, partint d'aquestes tres qüestions miraré d'enllaçar amb el procés sobiranista actualment en curs projectant i contrastant les concepcions de Maspons amb les hegemòniques a hores d'ara.

He volgut titular aqueix breu treball «La concepció catalana del dret d'autodeterminació» conscient que la concepció de Maspons de la llibertat de les persones i dels pobles es fonamenta en principis i valors previs tant a les formulacions marxistes leninistes sobre la qüestió nacional divulgades arran del triomf de la Revolució Russa, com a les doctrines liberals d'arrel anglosaxona derivades de la declaració formulada pel president dels Estats Units d'Amèrica Woodrow Wilson a les envistes del final de la Primera Guerra Mundial. L'originalitat del pensament polític de Francesc Maspons rau en el fet que es basa en les concepcions autòctones de la tradició jurídica catalana i en la mentalitat nacional que la va anar forjant, que ell projecta sobre la contemporaneïtat.

2. L'home, la nació i l'estat

Francesc Maspons i Anglès és un personatge excepcional per molts motius: en primer lloc, és el continuador d'una nissaga autòctona documentada des del segle XII a la seva població natal, ja que pertany a una família d'erudits juristes i literats, notables socialment i amarats dels valors de la Renaixença.

Miquel Forrellad, en un acte d'homenatge l'any 1961, el definia així: «Ell és un digne successor d'aquell equip d'intel·lectuals (Martí d'Eixalà, Milà i Fontanals, Llorens i Barba, Rubió i Ors, Duran i Bas) de què ens parla Vicens i Vives que, a mitjan del segle XIX, donaren categoria a la Universitat de Barcelona i aconseguiren difondre a les promocions que sorgiren de les nostres facultats un alt sentit de servei a la terra». Equip d'intel·lectuals que es connecta amb la generació de la Renaixença, «la legió compacta, vital, que cobreix el camp de totes les activitats espirituals, culturals i científiques del país en ple tremolor d'infantament».²

Fa pocs anys, Enric Faura, en la introducció de la reedició d'un dels seus llibres, *Records d'excursions*, en feia aqueix traç: «En tots aquests textos Maspons dona una lliçó de llenguatge, escrivint unes planes d'una riquesa de mots i una puresa d'expressions excepcionals, que fan palès el seu arrelament al parlar de la terra, puríssim i net, sense la més mínima contaminació del castellà, alhora que passat pel sedàs de l'estudi i la cultura». Expressions com ara «ens havia obert una fam de

2. Miquel FORRELLAD SOLÀ, «El senyor Maspons i Anglès», intervenció a l'acte de final de curs de la Fundació Bosch i Cardellach celebrat el 17 de juny de 1961, text mecanografiat disponible a l'arxiu de la Fundació.

pare gegantàs» o bé «de tot això no se'n cantava gall ni gallina», manifesten aquesta riquesa i puresa de llenguatge malauradament perdudes.

A cada ratlla d'aquests textos sura el gran amor de Maspons pel seu país. Té una identificació quasi tel·lúrica amb la terra i la geografia de Catalunya. Per a Maspons, el fonament d'una nació, la seva pedra angular, allò que li dóna fermesa i continuïtat, és la seva terra, i els seus autèntics pobladors són els pagesos, no els habitants de les ciutats. L'arrelament del bon català és a la terra, i el nucli de Catalunya, en les seves pairalies. Maspons té una visió mitificada del paisatge i el territori, en la línia de les essències de l'excursionisme que en aquelles èpoques es practicava.³

Però de totes les qualitats que l'adornen, la primera és la de jurista. Francesc Maspons obté el doctorat i accedeix a la condició de catedràtic de Dret Civil a la Universitat de Madrid l'any 1896, i exerceix com a tal en l'efímera Universidad Libre Católica d'Oñati, al País Basc, només durant un curs acadèmic. Aquest és un període breu, però molt fructífer, en la seva formació jurídica, perquè a la biblioteca de la universitat basca hi troba una bona pila d'obres dels juriconsults catalans anteriors al 1714, la lectura dels quals és cabdal en l'afaiçament del seu criteri interpretatiu dels principis ancestrals del dret català, i alhora hi amplia els seus coneixements de dret civil foral basc i navarrès, i pren consciència dels elements comuns a tot el dret pirinenc i del seu contrast amb el dret castellà.

Aqueixa visió panoràmica de les interrelacions i els conflictes entre els diversos ordenaments normatius coexistents al si del sistema legal espanyol contribueixen substancialment a afirmar la seva singularitat en els cercles jurídics catalans del moment. Malgrat els seus mèrits, un cop retorna a Barcelona mai no té acollida en el món universitari local, refractari a la catalanitat i aliè, especialment la Facultat de Dret, a tots els esdeveniments que en aqueix sentit afectaren la Catalunya del primer terç del segle xx.

A aqueixes qualitats, Francesc Maspons hi afegeix una llarga experiència vital que abraça les diverses etapes de la història de Catalunya contemporània (Primera Restauració Borbònica, Mancomunitat, dictadura de Primo de Rivera, proclamació de la República Catalana, Generalitat, Guerra Civil, franquisme i represa cultural i nacional). Partint d'una visió humanista conservadora i cristiana, que manté vigent fins al final de la seva vida, és testimoni d'una munió de convulsions ideològiques (l'emergència del nacionalisme català, la reacció del supremacisme espanyol, l'ascens i la caiguda del feixisme i del comunisme a Europa, el declivi del pairalisme i el renaixement de l'europisme). La seva obra escrita és un pont que ens permet copsar —sublimat— el món català des del final del segle XIX fins a la segona part del xx.

I tot plegat és lligat «per una mena de fil conductor, la reivindicació de Catalunya com a realitat política, jurídica i cultural, amb uns trets característics propis i diferenciats. Aqueixa reivindicació la fonamenta en la primacia de la persona i de la societat (reflectida en la nació), sobre les ideologies abstractes que han estat la base

3. Enric FAURA BUSTO, «Introducció», a F. MASPONS I ANGLASELL, *Records d'excursions*, Valls, Cossetània, 2003, p. 8 (1a ed.: 1953).

de l'estatisme, és a dir, la confusió de la nació amb l'Estat que, en la seva opinió, donava continuïtat a l'absolutisme i havia portat, en últim extrem, al totalitarisme feixista i comunista».⁴

Francesc Maspons concep la identitat catalana com una condició superior a la voluntat personal: Catalunya «és un ésser viu perquè té un territori i un esperit propis».⁵ En els darrers anys de la seva vida, publica un opuscle que titula significativament *Home, Nació, Estat* —que és un recull fragmentari del seu pensament ja exposat en el llibre *Tornant de Ginebra*—⁶ i reitera el seu capteniment: «La nació és una entitat natural; l'Estat, una concepció política. L'home, segons el seu desig, pot canviar d'Estat, però és impotent per canviar la Nació; les seves característiques nacionals, les té per sobre de la seva voluntat i, fins i tot, contra la seva voluntat; canviarà l'estat, però no canviarà l'ànima».⁷

La seva mentalitat conservadora no té cap mena de connotació retrògrada, sinó que és derivada de la convicció que el costum com a font de dret i la compilació de les normes constitucionals que van innovant successivament el sistema jurídic català són la pauta de conducta per enfocar les solucions als conflictes de la vida social. Però aqueix capteniment no és contradictori amb la lúcida gosadia i la determinació dels seus plantejaments jurídics a l'hora d'enfocar els actes polítics, com va demostrar en el context excepcional derivat de la proclamació de la República Catalana el 14 d'abril de 1931 i la seva posterior reconversió en Generalitat de Catalunya.

La singularitat de Francesc Maspons rau també en la coherència entre els seus plantejaments jurídics i els seus plantejaments polítics, sempre orientats a afavorir un consens interclassista i suprapartidista en pro dels drets nacionals de Catalunya. La seva actuació no està mai condicionada per compromisos partidistes ni interessos econòmics, una actitud que li permet la seva posició familiar benestant, de manera que es pot dedicar plenament a tota mena d'activitats (excursionisme, turisme, periodisme...) mitjançant les quals desenvolupa la seva consubstancial catalanitat integral.

És l'únic dels juristes de la seva generació que en un moment o altre ha compartit parcialment o conjunturalment actuacions en defensa del dret català o la llengua catalana que no s'avenen amb la contemporització amb l'ordre republicà espanyol durant els anys de pugna amb el Govern de la Generalitat, cedint a les actituds «concordistes» d'arrel camboniana d'encaix subordinat de Catalunya a Espanya, finalment assumides per la majoria del republicanisme català. Això no exclou que col·laborés i advertís el Govern català dels errors de plantejament en el conflicte amb l'ordre estatal arran de la llei de contractes de conreu, que culminà en un altre mal pas com fou la proclama del 6 d'octubre de 1934.

4. Ferran ARMENGOL I FERRER, «Francesc Maspons i Anglasesell, jurista i home d'acció», *VIA* (Centre d'Estudis Jordi Pujol), núm. 11 (2009), p. 70-83.

5. Francesc MASPONS I ANGLASELL, «Som catalans!», *El Temps*, núm. 9 (5 desembre 1931), p. 3.

6. Francesc MASPONS I ANGLASELL, *Tornant de Ginebra*.

7. Francesc MASPONS I ANGLASELL, *L'home, la nació i l'estat*, Barcelona, Edicions d'Aportació Catalana, 1963, p. 9.

No implicat en fets que poguessin donar peu que les autoritats franquistes el represaliessin, l'any 1939 no patí actes de repressió però fou obligat al silenci públic, ja que tampoc no s'avingué a col·laborar amb el nou règim d'ocupació de Catalunya i participarà activament en la represa de la catalanitat en tots els àmbits d'actuació que les condicions imposades per la dictadura permetien.

3. La recuperació de l'esperit del dret català

Als professors universitaris d'avui, la importància atorgada per Francesc Maspons a l'espiritualitat del sistema jurídic català els sembla anacrònica,⁸ però fins fa dues generacions era el capteniment predominant entre els erudits nostrats, que coincidien a considerar els valors morals i la psicologia col·lectiva com a factors determinants de l'existència mateixa de la nació catalana.

Així, Santiago Sobrequés afirma que la mentalitat catalana pròpia i diferenciada com a nació arranca en el període de la Marca Hispànica: «En efecte, aquesta mentalitat es manifestarà primerament com una reacció contra la dominació d'una altra mentalitat tan estranya i aliena com la de l'Islam, i es manifestarà per primera vegada, que nosaltres sapiguem, en els darrers anys del segle VIII amb la decisió dels habitants (gots o hispans) de les terres subpirinenques de lliurar-se voluntàriament a la potestat de Carlemany sostraint-se a la de les autoritats musulmanes».

No és, doncs, fins a partir de la formació d'aquesta mentalitat, diguem-ne precatalana, que podem considerar iniciada la formació d'un dret peculiar que, naturalment, trigarà encara molt de temps a anomenar-se català, però que ho serà de fet perquè els fets precedeixen els noms, simples etiquetes distintives elaborades *a posteriori*.⁹

Les assemblees de pau i treva, els usatges i les successives constitucions catalanes (l'última compilació de les quals fou publicada l'any 1704) són les màximes expressions d'un bagatge jurídic extraordinàriament innovador per a la seva època. Les llibertats concretes, les garanties de les persones i les viles, conformen un pensament polític caracteritzat per la limitació del poder reial, el policentrisme i l'equilibri entre institucions, resultat no pas de la imposició d'un postulat abstracte, sinó de successius reconeixements de fets socials i polítics assolits de forma asimètrica i heterogènia.

Francesc Maspons destaca les característiques originàries del dret català partint de la convergència en un sol poble de nuclis poblacionals diversos (francs i successors dels habitants de les terres alliberades del domini sarraï): «Aquest fet de l'aparent disgregació del règim jurídic català en els seus inicis exercí una decisiva influència en

8. Xavier ARBÓS I MARÍN, «Els inicis del dret públic contemporani a Catalunya», *Revista Catalana de Dret Públic*, núm. 41 (2010), p. 38.

9. Santiago SOBREQUÉS I VIDAL, «Història de la producció del dret català fins al Decret de Nova Planta», a *Actes del Congrés Jurídic Català*, Barcelona, 1972, p. 80.

la seva formació, perquè motivà que nasqués no pas com a règim legalista que obliga la vida jurídica a desplegar-se en una direcció única, sinó com a règim espiritualista que pot anar creixent en tantes direccions com l'esperit pot voler».¹⁰

Ho demostra magistralment Víctor Ferro: «Catalunya era, a començament del segle XVIII, un estat complet, amb tots els atributs d'una entitat sobirana i totes les funcions pròpies d'una comunitat política evolucionada».¹¹ A partir de la presa de consciència d'aqueixa realitat i la constatació del seu estroncament, el compromís de Francesc Maspons per recuperar la substantivitat del dret català queda palès al llarg de tota la seva vida. La conferència dictada a finals de maig de 1899 a l'Acadèmica de Jurisprudència i Legislació de Barcelona sota el títol «Costums en desús i tendències noves del dret català»¹² en pot ser considerada la primera fita.

L'any 1913 Maspons ja ha arribat a la conclusió que les fonts del dret castellà busquen «la més implacable negació de l'esperit nostre, perquè el dret castellà va directament a destruir la nostra llibertat civil».¹³ Davant aqueixa constatació, el 27 de novembre de 1917 llegeix el discurs inaugural del curs 1917-1918 a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, que duu per títol «Reivindicació jurídica de Catalunya»:

Heus aquí, concretament a què s'estén la reivindicació jurídica de Catalunya: a que sigui reconeguda la substantivitat del nostre règim; a que sigui reconeguda la virtualitat dels òrgans que li són necessaris per la seva evolució; a que lleis anomenades adjectives, estiguin inspirades en el seu esperit; a que els organismes pels quals s'ha de fer la seva aplicació siguin adequats a sa naturalesa. [...] el nostre Dret tindrà substantivitat pròpia i completa mentre existeixi l'esperit català; perquè els catalans, vivim, pensem i actuem, segons la nostra manera d'ésser; i ens hi movem, amb relació a tot ordre i matís de vida, i no hi ha possibilitat de que essent la causa eficient la mateixa essència catalana, no ho sigui l'efecte, en una actuació que és eminentment espiritual.¹⁴

Un aspecte significatiu de la consciència nacional de Francesc Maspons rau en el fet, acreditat reiteradament en el decurs de la seva obra, que abraça la totalitat dels territoris de població catalanoparlant. En una conferència oferta al local del Centre Excursionista de Catalunya el dimarts 28 de gener de 1919 amb el títol

10. FRANCESC MASPONS I ANGLASELL, *El dret català: la seva gènesi, la seva estructura, les seves característiques*, Barcelona, Barcino, 1954, p. 13.

11. VÍCTOR FERRO I POMÀ, *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, Eumo, 1987, p. 442.

12. FRANCESC MASPONS I ANGLASELL, «Costums en desús i tendències noves del dret català», *La Publicitat*, núm. 1160 (28 maig 1899), p. 3.

13. FRANCESC MASPONS I ANGLASELL, «Un clam de vida», *Pàtria* (Valls), núm. 64 (26 abril 1913), p. 2.

14. FRANCESC MASPONS I ANGLASELL, «Reivindicació jurídica de Catalunya», discurs llegit a la sessió inaugural del curs 1917-1918 de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona, Barcelona, Tipografia de la Casa de la Caritat de Barcelona, 1918. Un fragment d'aquest discurs va ser publicat a *La Revista, Quadern de Publicació Quinzenal*, núm. LX (16 març 1918).

«La unitat espiritual de les terres de llengua catalana» i organitzada per l'associació Nostra Pàtria, Maspons i Anglasesell torna a contraposar la tradició jurídica catalana, basada fonamentalment en l'esperit de la llei, amb la concepció castellana, de caire més formalista, és a dir, centrada en la literalitat del text.

El jurisconsult entén que per als catalans la llei és fruit de l'experiència, mentre que per a les autoritats castelleses la seva concepció és gairebé sagrada: dues visions que comporten una aplicació diferent de la legislació. Malgrat els matisos que puguin presentar els tres territoris de llengua catalana (Catalunya, València i les Illes Balears), l'advocat i periodista afirma que mostren una unitat inequívoca estroncada per l'absolutisme castellà.¹⁵

Francesc Maspons malda per posar en pràctica les seves idees impulsant, des de l'Administració, l'Oficina d'Estudis Jurídics de la Mancomunitat de Catalunya i, des de l'associacionisme cívic, l'agrupació d'advocats autodenominada Unió Jurídica Catalana, de la qual és escollit president el 23 de març del 1922 amb el propòsit de guanyar el govern del Col·legi d'Advocats de Barcelona. Ambdós projectes es veuen estroncats per la instauració de la dictadura de Primo de Rivera, però Maspons endega noves tasques encara amb més ímpetu arran de la proclamació de la República Catalana el 14 d'abril de 1931 i durant tot el període de govern de la Generalitat de Catalunya fins al 1936.

El punt culminant de la seva obra divulgativa del dret català és el llibre titulat, precisament, «L'esperit del dret públic català»,¹⁶ on fa una tria dels conceptes fonamentals del sistema jurídic ancestral i aporta les citacions dels il·lustres juristes d'antany que els interpreten i precisen, oferint un univers conceptual ric i susceptible d'actualització. Sorpren la modernitat precoç de la mentalitat catalana en la creació del seu dret, i que contrasta amb l'eixorc formalisme hegemònic del model castellà imposat des del 1714. Llibertat, equitat, costum i pacte són els pilars de la seva concepció del dret català.

Pel que fa a l'esperit de llibertat, Maspons diu: «En el règim català, els límits de la llibertat no els fixa l'autoritat, ni per tant les lleis, que són obra seva, perquè la norma suprema del règim no és un poder moderador encarnat en cap home, sinó un dret que està per damunt les seves facultats, o sigui el dret natural. Allò que determina fins on pot arribar la llibertat, i en què pot ésser cohibida, són els drets inherents a la humana naturalesa, els quals avui s'anomenen drets de ciutadania» (p. 15). I en relació amb la llei com a pacte, diu: «El principi que la llei és un pacte entre l'autoritat i els governats, és un dels més elementals del règim català i una base essencial de la doctrina jurídica, tant del legislador com dels jurisconsults» (p. 30).

Sobre la supremacia del costum sobre la llei, Maspons afirma: «El costum és el dret que estatueixen els legislats amb llur actuació; això és: el fruit de la llibertat d'ac-

15. José Manuel García Izquierdo destaca aqueix aspecte en la seva tesi doctoral (José Manuel GARCÍA IZQUIERDO, «Francesc Maspons i Anglasesell: polític, jurista», p. 130) a propòsit de l'article «La unitat espiritual de les terres de llengua catalana», *La Veu de Catalunya*, núm. 32 (2 febrer 1919), p. 9.

16. FRANCESC MASPONS I ANGLASELL, *L'Esperit del dret públic català: vist a través dels textos legals i de la jurisprudència*, Barcelona, Barcino, 1963.

tuació dels ciutadans» (p. 33). Així, doncs, des del moment que el poble produeix un costum contrari a la llei, aquesta no l'obliga. I conclou afirmant que el concepte català de justícia reposa sobre el principi d'equitat, per a la qual cosa es val de la citació dels eminents juriconsults d'antany: Tomàs Mieres, qui sostenia que en cas de necessitat o manifesta utilitat és lícit faltar a la llei vella i estatuir-ne una de nova; i Lluís de Peguera, qui afirmava que per molt perfecte que sigui la llei, pot resultar que en algun cas concret la seva aplicació ocasioni una injustícia, i llavors no es pot procedir a aplicar-la perquè «*esset unquam*» fóra una iniquitat.

El seu biògraf fa notar que «Segons Amadeu Hurtado, més que un conjunt de normes per a l'ordenació de la vida civil, Francesc Maspons l'entenia com un patrimoni de la terra que té una existència corpòria, tangible, com un immoble de propietat personal de tots els catalans, la custòdia del qual ell ha pres voluntàriament, com el més zelós dels guardians».¹⁷

Maspons és dels pocs que es pregunten per què la Renaixença ha abastat tots els àmbits de la societat catalana, excepte la reivindicació del dret català, tenint un llegat tan ric en la tradició jurídica catalana encara ben present en la mentalitat i la vida social. Ho atribueix a la penetració del dret castellà entre els operadors jurídics (notaris, jutges, advocats) i a l'actitud majoritàriament refractària dels acadèmics de la Universitat de Barcelona. Només entitats com l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya i la *Revista Jurídica de Catalunya* eren proclius a les reivindicacions en pro del restabliment de la substantivitat del dret català.

La creació de la Mancomunitat de Catalunya permet reprendre el fil de la producció del dret públic català després que hagi estat estroncada durant dos segles. De fet, el naixement de l'Oficina d'Estudis Jurídics és fruit d'un encàrrec d'Enric Prat de la Riba a Francesc Maspons. Això permet l'eclosió d'un grapat de juristes dedicats al món municipal (Lluís Marquès Carbó, Frederic Culí Verdaguer, Josep Maria Pi i Sunyer, entre d'altres), que en el període de la Generalitat tenen un paper crucial en l'elaboració de la legislació de règim local.

Francesc Maspons manté des de bell antuvi una col·laboració activa amb aqueixos juristes renovadors del dret municipal. N'és un exemple la seva primerenca i destacada contribució al Congrés de Govern Local que va tenir lloc a Barcelona l'any 1909. Com assenyala Enric Argullol, el dret públic a la Catalunya del primer terç del segle XX era fonamentalment l'aplicat a l'Administració local i un dret concret per advocats: «Un tret significatiu que cal no oblidar és la llunyania entre aquestes experiències i la universitat».¹⁸

17. José Manuel GARCÍA IZQUIERDO, «Francesc Maspons i Anglèsell: polític, jurista», p. 17, extreu aqueixa reflexió de l'obra d'Amadeu HURTADO, *Quaranta anys d'advocat*, vol. II, Barcelona, Ariel, 1964, p. 100.

18. Enric ARGULLOL MURGADAS, «Una aproximació al conreu del dret públic a Catalunya», *Revista Catalana de Dret Públic*, núm. 41 (2010), p. 62.

4. L'advocat de la causa nacional catalana

L'adveniment de la dictadura de Primo de Rivera accelera el pas de Francesc Maspons de la defensa jurídica de la catalanitat a la reivindicació política. Ferran Armengol diu: «Fonamental en el pensament de Maspons i Anglasesell fou el seu pas per la Societat de Nacions, on va poder enllaçar les seves tesis sobre la personalitat jurídica de Catalunya amb els principis polítics i doctrinals que aquest organisme, de conformitat amb la jurisprudència del Tribunal Permanent de Justícia Internacional, aplicava a les “minories nacionals” aparegudes a resultes del sorgiment de nous estats arran de la fi de la Primera Guerra Mundial».¹⁹

El dret dels pobles a l'autodeterminació no es concreta pas en l'acte de creació de la Societat de Nacions, acordada per la Conferència de Pau de París el 28 de juny de 1919; en aquesta Conferència s'imposa la descomposició dels imperis derrotats (l'austrohongarès i l'otomà, especialment) és imposada per les potències vencedores, especialment França, d'acord amb els seus interessos geoestràtics, amb l'objectiu de preservar l'equilibri interestatal resultant. Els Estats Units no arriben a ingressar mai a la Societat de Nacions i la URSS només ho fa el 1934, quan l'organisme ja havia entrat en una fase de declivi per causa de l'ascens del feixisme i el nazisme arreu d'Europa.

La Societat de Nacions preveia solucionar la problemàtica de les minories nacionals a còpia de promoure el reconeixement del seu *status quo* identitari tot mantenint inalterables les fronteres dels estats constituïts. Francesc Maspons és conscient que el cas del poble català no és pas el d'una minoria nacional i així ho explica al cap dels anys: «Nosaltres no hem estat mai una minoria: nosaltres som una majoria perquè som una totalitat dintre el nostre poble. Som una majoria que té dintre de casa seva minories. Nosaltres tenim una unitat claríssima de llengua, una unitat claríssima de raça, una unitat de Dret, i una unitat de tradició i de costums, i una manera d'entendre i sentir les coses».²⁰

La seva voluntat és internacionalitzar el cas català en els congressos europeus de les Nacionalitats Minoritàries que tenen lloc entre els anys 1925 i 1936 (prèviament i amb el mateix objectiu, Manuel Massó i Llorens, en representació d'Acció Catalana, havia adreçat a la Societat de Nacions el 24 d'abril de 1924 l'anomenada *Apel·lació a favor de Catalunya*).

Una delegació catalana va prendre part en el segon congrés, reunit a Ginebra el 1926, integrada pel mateix Francesc Maspons, Joan Casanovas, Josep Pla i Joan Estelrich, entre altres il·lustres personatges que van haver d'assumir prèviament els

19. Ferran ARMENGOL i FERRER, «La personalitat i l'obra de Maspons i Anglasesell», a Hèctor LÓPEZ BO-FILL, Lluís DURAN i SOLÀ, Ferran ARMENGOL i Francesc MASPONS ANGLASELL, *República catalana, Generalitat de Catalunya i República espanyola*, reedició del dictamen sobre la proposta d'Estatut de 1932 a càrrec del jurista Francesc Maspons i Anglasesell *La Generalitat de Catalunya i la República Espanyola*, publicat a Barcelona el 1932, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, 2006, p. 57.

20. F. MASPONS I ANGLASELL, «Catalunya-Estat», p. 4.

principis del congrés sense renunciar al dret d'autogovern de Catalunya, que anava més enllà de les reivindicacions de les minories nacionals. Amb la seva incorporació, Catalunya va obtenir un lloc al comitè executiu permanent i, en ser l'única minoria llatina present, una vicepresidència, càrrec que ocupà Maspons.

La primera experiència de Francesc Maspons a Suïssa el porta a pronunciar una destacada conferència a Reus el 3 de desembre de 1924 titulada «Els drets de ciutadania i la Societat de Nacions». Al seu parer, les democràcies parlamentàries que s'han instaurat en la majoria dels nous estats europeus han de permetre trobar solucions jurídiques i polítiques al problema de les minories nacionals, centrat en tres qüestions: el de la ciutadania, és a dir, la igualtat entre majories i minories nacionals davant la llei; el de la preservació de la llengua i la cultura originària, entès com un dret previ i superior a l'ordenament estatal, i el de la regulació de les relacions de contacte que hi ha d'haver entre l'estat majoritari i l'agrupament nacional que té dintre el territori.

Davant els problemes de les minories nacionals a l'interior dels estats en els quals l'hegemonia correspon a un altre grup nacional, Francesc Maspons exposa dues possibles solucions: l'opressora, consistent a no «reconèixer la realitat i combatre-la sense compassió, implacablement, per a doblegar-la o anorrear-la, si no s'avé a deixar-se encaixar amb facilitat», i la solució que hom «podria anomenar del sentit comú, en cercar-la pel camí de l'amistat, en lloc d'afondir les divergències; en eixamplar els punts de coincidència i de contentament amb els que fàcilment serien descontents; en fer els sacrificis necessaris per arribar a una intel·ligència amb ells; en acoblar forces, per comptes de disgregar-les; és a dir, en bastir-la sobre el respecte i el coneixement de drets, per a sumar en lloc de restar».

La solució no és nova, perquè no pot ésser-ho el que al capdavant representa el predomini del bon sentit, i per a qui menys pot ser-ho és per als catalans, perquè és ni més ni menys que la que va posar en pràctica Catalunya quan un dels episodis de la lluita per mantenir la supremacia marítima i comercial d'Orient la va portar a l'illa de Sardenya. El seu procediment de dominació consistí a reunir els prohoms sards i constituir-los en parlament, atorgar-los les facultats que tenia el català, reconèixer als consellers de Càller el dret de fer les seves ordinacions i obrir a Càller i a Sàsser estudis públics, amb les mateixes prerrogatives per als nacionals de l'illa que tenien els de Lleida per als catalans.²¹

Significativament, Francesc Maspons opina que «en sentit objectiu, la solució separatista no és condemnable, perquè no és ni millor ni pitjor que la seva contrària». I considera que «Per a llençar al separatisme els pobles que no tenen per ideal dominar els altres, sinó prosperar en pau, és necessària una summa habilitat o una summa estultícia, i sempre produir-hi una pertorbació de les que encenen un foc perillós».²² Aqueixa reflexió no és contradictòria amb les seves consideracions sobre la sobirania originària de la nació catalana, una posició a partir de la qual pot vincu-

21. F. MASPONS I ANGLASELL, *Els drets de ciutadania*, p. 13.

22. F. MASPONS I ANGLASELL, *Els drets de ciutadania*, p. 17.

lar-se a sistemes més amplis i complexos, com fou el cas del règim de la unió personal entre la casa de Castella i el Casal de Barcelona, una aliança que, en no tenir per base la voluntat dels pobles units, no transcendeix les seves institucions.

La seva dedicació a la projecció internacional del cas català anà minvant progressivament a mesura que les expectatives inicialment dipositades en la Societat de Nacions s'anaren esvaint atesa l'emergència del feixisme i el nazisme que promovien unes concepcions de la nació incompatibles amb els principis d'aqueix organisme.

Amb la proclamació de la República Catalana per part de Francesc Macià el 14 d'abril de 1931, Francesc Maspons fa el pas a la intervenció política assessorant legalment les noves autoritats catalanes i divulgant socialment les seves opinions sobre el procés d'instauració de l'autogovern català, primer com a República i després com a Generalitat, ambdues, al seu parer, expressions de la Catalunya Estat; és a dir, la naturalesa estatal de les institucions catalanes reneix quan poden alliberar-se de la violència que ha imposat la seva supressió contra la seva voluntat.

Segons el seu criteri, el 14 d'abril «[v]an sorgir dues repúbliques, la catalana i l'espanyola, perquè Catalunya i l'Estat espanyol aspiraven a finalitats diferents i de naturalesa diferent. La proclamació de la República Espanyola va tenir una finalitat claríssima, evidentíssima: la d'enderrocar la monarquia, finalitat eminentment revolucionària, destruir la forma i el règim d'un país i reconstruir-ne un altre. La proclamació de la República catalana va tenir una finalitat claríssima i evidentíssima també: retornar a Catalunya les facultats i la personalitat d'Estat que la violència ens havia pres. Són dos actes molt diferents i de naturalesa diferent; perquè el primer va ésser eminentment revolucionari; el nostre, en canvi, va ésser un acte de reintegració jurídica».²³

El 17 d'abril, tres ministres del govern provisional de la República Espanyola acudeixen al Palau de la Generalitat a entrevistar-se amb el president de la República Catalana, Francesc Macià. En un comunicat conjunt dels ministres i el Govern de la República Catalana s'expressa la «conveniència d'avançar l'elaboració de l'Estatut de Catalunya, el qual, una vegada aprovat per l'Assemblea dels Ajuntaments, serà presentat com a ponència del Govern provisional de la República i com a solemne manifestació de la voluntat de Catalunya a la resolució de les Corts Constituents». És reconeguda, unànimement, «la sanitària eficàcia revolucionària dels actes realitzats fins ara a Catalunya» i hom declara que «el Consell de Govern que ha vingut actuant fins aquests moments a Catalunya, ha resolt actuar d'ara endavant sota el nom, de gloriosa tradició, de Govern de la Generalitat de Catalunya».

Els esdeveniments a partir de llavors segueixen una evolució complexa, ateses les diferents percepcions, espanyola i catalana, del règim que s'ha de constituir, ja que el poble català havia votat massivament en el referèndum del 2 d'agost de 1931 sobre l'Estatut redactat a Núria (78% de participació, 99% de vots favorables, representa el punt culminant del consens intern de la societat catalana), mentre que la Constitució de la República Espanyola de 9 de desembre no participà del mateix

23. F. MASPONS I ANGLASELL, «Catalunya-Estat», p. 6.

esperit. Francesc Maspons havia estat un dels signants del manifest del Comitè Pro Unitat Catalana, que maldava per aconseguir una única candidatura patriòtica a les eleccions constituents de la República Espanyola del 28 de juny de 1931 per tal de defensar l'esperit originari de la proclamació del 14 d'abril, però l'acord no fou possible i a partir d'aquells moments s'accentuà la divergència entre les esquerres catalanes i la Lliga i els carlins autòctons.

Davant aqueixes incerteses, «un grup de catalans» es preguntaven: «¿Quina és la personalitat jurídica del govern de la Generalitat de Catalunya?, quines són les seves facultats? [...] tenint-les en compte, ¿quina és la força d'obligar de les lleis i en general, disposicions de l'estat espanyol i dels seus òrgans en territori català?». Per donar-hi resposta, Francesc Maspons va emetre un dictamen, datat el 12 de febrer de 1932, en el qual, partint de la proclamació de la República Catalana unes hores abans de ser proclamada la República Espanyola —amb la qual cosa, deia, Catalunya havia tornat a la categoria d'estat—, estudiava les relacions d'aquest Estat català amb l'Estat espanyol, el canvi de nom de República Catalana per Generalitat de Catalunya, el fet d'haver expressat el poble català la seva voluntat en plebiscitar l'Estatut d'autonomia.

El seu punt de partida és el mateix arran del que reivindica el restabliment del dret català políticament: «Catalunya va ésser un Estat amb plena sobirania fins a 1714; i aleshores no en va perdre l'exercici perquè reconegués la seva submissió a una superior autoritat de l'espanyol, sinó per un acte de força unilateral que aquell li va imposar per la violència. El decret de Felip V, anomenat de Nova Planta, que l'estabilitza, ho declara: diu que ha reduït “enteramente” Catalunya “con mis armas”».

La submissió forçada del territori d'un estat per l'exèrcit d'un altre és, precisament, l'antítesi del reconeixement legal de l'autoritat que s'imposa per la violència. Mentre que és el contrari, el fet que la violència s'hagi produït, el que justifica el dret a emancipar-se de l'estat invasor, per més temps que duri la dominació.²⁴

En tractar de les relacions entre els organismes estatals espanyols i els catalans —ambdós, fa notar, amb plena sobirania a partir del 14 d'abril de 1931—, Francesc Maspons té especialment en compte la nota oficiosa feta pública pels representants dels dos estats el 17 d'abril de 1931, els decrets del 21 d'abril i el 9 de maig del Govern espanyol i els del 28 d'abril i el 15 de maig del Govern de la Generalitat.

La seva interpretació d'aqueixos texts ha estat refutada per Xavier Arbós: «Potser Maspons força les coses. El que diu la nota és que l'Estatut “será presentado como ponencia del Gobierno Provisional de la República y como solemne manifestación de la voluntad de Cataluña a las Cortes Constituyentes”. No s'hi troba base a la tesi que hi ha hagut reconeixement del caràcter estatal de Catalunya, que haurà de veure el seu Estatut sotmès a les Corts constituents, on el portarà el govern de la República espanyola».

És interessant el que destaca Maspons: el canvi de nom de República Catalana

24. FRANCESC MASPONS I ANGLASELL, *La Generalitat de Catalunya i la República Espanyola*, Barcelona, Tipografia Occitània, 1932, p. 12.

a Generalitat de Catalunya. El seu dictamen considera que el canvi de nom, de República a Generalitat, decidit unilateralment pel Govern català, tal com ho recull la nota oficiosa, és una decisió pròpia d'un estat. Però això no convenç del tot, perquè el que es fa justament és canviar una terminologia pròpia d'una organització estatal (República) per una altra (Generalitat) que queda fora de la terminologia amb què s'identifiquen els estats sobirans, monarquies o repúbliques.²⁵

Francesc Maspons afirma: «Catalunya, per tant, i en la seva representació la Generalitat, és un Estat amb plena sobirania, que pot tenir l'exercici de les seves facultats estatals més o menys limitades, segons els reconeixements que voluntàriament faci, o segons les obligacions que voluntàriament contregui».²⁶ I Xavier Arbós respon: «Maspons diu, sense referir-se directament a aquests preceptes, “que cap document oficial enumera concretament quines són aquestes facultats estatals de la Generalitat, però en virtut del principi les limitacions de la independència dels estats no se presumeixen, la mateixa falta de concreció demostra que són totes les que, segons el dret públic, integren la sobirania”. El principi evocat s'aplica als estats independents, i no sembla que el dictamen convenci prou del fet que Catalunya ho va ser en algun moment el 1931. Potser porta a pensar-ho la declaració unilateral del 14 d'abril, però de cap manera ho mostra la nota del dia 17».²⁷

Francesc Maspons arriba a la conclusió que, com que Catalunya ha recuperat, amb la proclamació de la República, la seva condició d'estat sobirà i, per tant, l'Estatut no és pas una petició d'autonomia, sinó un codi de relació, queda ben clar que si aquest no és acceptat per les Corts Constituents espanyoles o ho és de manera distinta que la que va plebiscitar el poble català, Catalunya quedarà lliure de compromisos amb l'Estat espanyol i podrà organitzar, independentment, la seva vida. «En resum, doncs, si l'Estatut és acceptat per l'Estat espanyol en tota la seva integritat, Catalunya està obligada a aplicar aquells articles de la Constitució Espanyola que siguin compatibles amb els de l'Estatut, en la seva redacció actual, i no en altra, i en sentit favorable a la seva llibertat».²⁸

Les institucions de Catalunya tenen dret a no acceptar les modificacions de l'Estatut que disposin les Corts Espanyoles i convocar noves eleccions i un parlament constituent en exercici de la seva sobirania, proposa Francesc Maspons en la reiteradament esmentada conferència seva a la seu de l'Associació Catalanista La Falç, discurs que deixa enrere la provisionalitat de la Generalitat. Només els grups separatistes com Estat Català i Nosaltres Sols (molt crítics amb l'actuació d'ERC) li donen suport, mentre que els diputats catalans a Madrid es mostren contemporitzadors amb les modificacions que les Corts de la República introdueixen en el text de l'estatut plebiscitat pels catalans. Solament Manuel Carrasco i Formiguera es manté intransigent. En aqueixa conjuntura, Francesc Maspons s'implica en el projecte del

25. Xavier ARBÓS I MARÍN, «Els inicis del dret públic contemporani a Catalunya», p. 40.

26. Francesc MASPONS I ANGLASELL, *La Generalitat de Catalunya i la República Espanyola*, p. 14.

27. Xavier ARBÓS I MARÍN, «Els inicis del dret públic contemporani a Catalunya», p. 41.

28. Francesc MASPONS I ANGLASELL, *La Generalitat de Catalunya i la República Espanyola*, p. 31.

nounat Partit Nacionalista Català i es presenta com el seu candidat en les eleccions al Parlament de Catalunya del 20 de novembre de 1932, sense resultat positiu per a les seves aspiracions.

La realitat de la dinàmica política catalana, però, fa que no es tinguin gaire en compte les seves consideracions jurídiques, ja que no encaixen en els esquemes dels negociadors catalans. La majoria dels partits catalans no són congruents a l'hora de defensar la sobirania catalana expressada en referèndum el 2 d'agost de 1931 i claudiquen i accepten les modificacions introduïdes per les Corts Espanyoles en l'Estatut finalment aprovat. La majoria dels juristes rellevants avalen aqueixa actitud (Amadeu Hurtado i Joaquim de Camps i Arboix, entre d'altres), i deixen sol Francesc Maspons en la ferma defensa de les posicions exposades en el seu dictamen.

L'Estatut que surt de les Corts constituents de la República ja no és el mateix que va aprovar el poble català en referèndum l'agost del 1931. El que era un estatut de relació, un pacte entre dos poders que partia del dret de Catalunya a l'autodeterminació, es converteix en un estatut subordinat a la Constitució de la República Espanyola. La supressió de la referència al dret d'autodeterminació en el preàmbul implica el rebuig explícit de la proclamació feta per Francesc Macià el 14 d'abril de l'any anterior. Les principals de les modificacions introduïdes en l'articulat són la substitució d'«Estat autònom» per «regió autònoma» i la supressió de l'afirmació que «el poder emana del poble i el representa la Generalitat».

A partir d'aqueix moment, la dissidència política de Maspons respecte de la línia empresa pel Govern de la Generalitat es fa cada cop més evident i és significativa, per congruent, la seva posició en relació amb el conflicte derivat de l'aprovació per part del Parlament de Catalunya de la Llei de contractes de conreu: la conseqüència d'haver aprovat els termes de l'Estatut imposat per les Corts Espanyoles legitima el Govern estatal per recórrer contra aqueixa llei davant el Tribunal de Garanties Constitucionals i la sentència dictada l'anul·la per inconstitucional. Consegüentment, la llei aprovada per segon cop pel Parlament de Catalunya i el reglament posterior que la desenvolupa no tenen força d'obligar perquè el màxim tribunal espanyol ha declarat incompetents les institucions catalanes en aqueixa matèria.

Segons el biògraf de Maspons, «[l]a solució final, segons Maspons, per legalitzar la Llei de Contractes i el seu Reglament, és que la Generalitat invoqui contra els preceptes de la Constitució i de l'Estatut limitadors de la seva sobirania el principi bàsic del dret català que diu que la llei no acceptada pel poble català no obliga; que el Parlament s'investeixi de les facultats pròpies d'un estat i, aleshores, obri en conseqüència».²⁹ Res d'això és escoltat i s'esdevé el malaurat aixecament fallit del 6 d'octubre de 1934, i Maspons declina a partir d'aleshores la seva intervenció en la vida política.

29. José Manuel GARCÍA IZQUIERDO, «Francesc Maspons i Anglèsell: polític, jurista», p. 303.

5. Projecció actual del pensament de Maspons

L'obra de Francesc Maspons té interès per ella mateixa i també com a punt de referència per contrastar les seves concepcions jurídiques i polítiques amb les vigents actualment. Deia en la introducció que les causes de l'oblit de la seva figura rau en no només en l'ostracisme forçós imposat pel franquisme, sinó també en els canvis en l'hegemonia cultural operats a Catalunya de mig segle XX ençà.

L'any 1966 coincideixen la seva mort i l'aparició de l'obra cabdal de Jordi Solé Tura, *Catalanisme i revolució burgesa*, el llibre de capçalera del progressisme abstracte i banal d'arrels totalitàries,³⁰ i de tots els interessats a separar catalanitat i llibertat en profit del manteniment de l'ordre estatal espanyol amb la coartada de donar prioritat a l'eix esquerra/dreta tot obviant la dominació política i l'espoliació econòmica consubstancials al manteniment d'aqueix sistema de poder instaurat des del 1714 fins als nostres dies.

Cal fer notar la forta influència ideològica i cultural dels dogmes i els apriorismes que aqueixa mena de progressisme ha escampat entre les elits universitàries i polítiques catalanes en els darrers cinquanta anys. El pensament d'inspiració marxista, en les seves diverses versions, desplaça el republicanisme i el sindicalisme llibertari, corrents hegemònics entre les classes populars fins al 1939. Hom imposa gradualment una interpretació reduccionista de la història, explicable només a partir de la realitat econòmica i que descarta els aspectes culturals i morals de les mentalitats col·lectives. I, sobretot, inculca una aversió preventiva a la identitat nacional, a la catalanitat, a la seva potencialitat transformadora, a la seva vocació de crear un model de societat concret susceptible d'ésser contraposat a l'abstracció inoperant de causes alienes i llunyanes.

Fins a aqueix moment, la concepció espiritual de la nació era habitual entre la intel·lectualitat catalana, i Francesc Maspons no era un cas aïllat: Josep Trueta titula el seu llibre escrit l'any 1945 a l'exili londinenc *L'esperit de Catalunya*, Jaume Vicens publica l'any 1954 *Notícia de Catalunya*, on apel·la reiteradament a la mentalitat pròpia i diferenciada com a condició prèvia a l'existència de la consciència nacional, i Josep Ferrater Mora publica *Les formes de vida catalana* l'any 1944, entre altres autors.

Algunes de les idees de Maspons no són aplicables a la societat catalana del començament del segle XXI (el pairalisme, per exemple), el seu assenyat conservadorisme és avui incompatible amb els propòsits de «canviar-ho tot» que acompanyen la causa de la independència de Catalunya, desconnectada de la tradició jurídica i política del pactisme ancestral, quan hom banalitza la identitat i la mateixa llengua com a columna vertebral de la nació en nom d'un mestissatge il·limitat sense garanties de manteniment de la cohesió de la població que viu a Catalunya.

A més dels canvis en l'hegemonia ideològica, hi ha hagut també canvis subs-

30. He mirat d'explicar el sorgiment d'aqueixa ideologia de substitució en el capítol «Les arrels totalitàries del progressisme català contemporani» del llibre *Catalanitat i llibertat*, Tarragona, Arola, 2012.

tancials en la composició sociològica dels habitants de Catalunya. El psiquiatre Delfi Abella va escriure l'any 1961 un breu assaig titulat *El nostre caràcter*, estudi que avui no podria fer-se perquè partia d'una base poblacional culturalment homogènia, i respecte a aquell moment la composició identitària de Catalunya ha canviat essencialment. En el territori històricament catalanoparlant conviuen actualment, arran de successives onades d'immigració massiva, en relació desigual, a més de la població amb consciència nacional catalana, col·lectius que s'autodefineixen exclusivament com a nacionals espanyols, ciutadans dels diferents estats de la Unió Europea i grups d'extracomunitaris amb identitats diferenciades i fins i tot formes de civilització diversa.

Davant aqueixa realitat hom ha convingut una fórmula políticament correcta de circumstàncies: «És català qui viu i treballa a Catalunya». Aquesta definició fa referència al fet que tothom ha de tenir els mateixos drets ciutadans, però no és vàlida des del punt de vista que el vincle de pertinença a un poble és de caràcter sociològic-colectiu. Per tant, quan en l'espai català es demana el reconeixement de la multiculturalitat, no es pot passar per alt el pas previ del reconeixement del poble català com a subjecte col·lectiu per fer compatible el nostre dret d'autodeterminació amb l'exercici de drets polítics de ciutadans espanyols, comunitaris i extracomunitaris.

Reprent el fil del pensament de Francesc Maspons, a més de la llengua, en un sentit ampli, integren la cultura d'un poble les institucions jurídiques i polítiques de les quals s'ha dotat en el passat i que perviuen en un grau o altre, els records històrics, les tradicions i idees religioses, el folklore i la mentalitat i la psicologia resultants de tots els trets compartits. Seguint aquest criteri, el poble català avui estaria integrat per un nombre a hores d'ara indeterminat de persones que tenen en comú un conjunt variable i evolutiu d'elements d'identitat compartits (llengua, tradicions, uns valors específics en el món del treball i de la cultura...) i que reivindiquen la condició i el reconeixement de nació.³¹

També té plena vigència el seu criteri exposat a l'època de la Societat de Nacions que el fet que els pobles deixin de ser majoritaris en el territori d'origen, circumstància que ja es dona en bona part dels Països Catalans, i passin a ser una minoria, no ha d'implicar necessàriament que hagin de renunciar a ser reconeguts com a tals i han de poder exercir el seu dret a l'autodeterminació. I encara menys ha de significar que l'estat (l'espanyol, en el nostre cas) identificat amb el grup nacional hegemònic tingui carta blanca per liquidar definitivament el problema nacional del poble català.

Els territoris que secularment arranquen d'una rel nacional comuna han anat configurant en el decurs de la història una unitat de cultura que és l'essència de la nostra identitat. El País Valencià, Andorra, la Franja, la Catalunya del Nord, les Illes, el Principat i l'Alguer són els diversos territoris històrics en els quals la població assumeix un nombre, variable segons els casos, d'elements d'identitat compartits. El

31. Jaume RENYER ALIMBAU, *L'autodeterminació del poble català. Preguntes i respostes*, Barcelona, Mediterrània, 2000.

conjunt de persones que se senten integrants de la comunitat nacional són el subjecte col·lectiu del dret d'autodeterminació del poble català.

La concepció del dret d'autodeterminació com un dret col·lectiu imprescriptible permet que el seu exercici s'adapti al ritme i al grau de compromís comú que els ciutadans de cada territori decideixin en cada moment.

Precisament el mateix any 1966 la Conferència Nacional Catalana celebrada a Mèxic, organitzada pel Consell Nacional Català, amb seu a Londres i dirigit per Josep Maria Batista i Roca (col·laborador de Francesc Maspons en múltiples iniciatives patriòtiques), partia d'aqueix fonament: «Els drets d'una nació deriven de la seva existència i de la seva personalitat. Són drets immanents, inviolables, inalienables i imprescriptibles. Primer entre ells és el dret, no menor que el deure, d'una nació a conservar i protegir la seva existència i a desenvolupar la pròpia personalitat». I conclou en la Declaració de Drets de la Nació Catalana:

1. En el moment d'ésser conquerida per les armes en 1714 i en 1939 Catalunya era una nació lliure.

2. Ni una conquesta militar ni un domini basat en ella no tenen força jurídica, ni en temps de Felip V ni en temps del general Franco, per a privar la Nació Catalana de la seva personalitat nacional, sobirania i drets. Tampoc no donen cap valor legítima al regim fonamentat en la conquesta militar, ocupació i domini per la força.

3. La Nació Catalana, tot i la seva sotsmissió forçada a un Estat aliè, mai no ha perdut, cedit ni renunciat la seva personalitat nacional ni la seva capacitat com a subjecte de drets, sinó que amb repetides manifestacions del seu dret a l'autodeterminació ha mostrat la seva voluntat de tornar a ésser lliure i de governar-se a sí mateixa.

4. La Nació Catalana declara nul i sense valor tot títol d'un poble aliè a dominar-la basant-se en el dret de conquesta militar (Decret de Nova Planta i Decret del general Franco, 5 d'Abril 1938) i totes les conseqüències jurídiques i polítiques derivades d'aquest pretès dret. La Nació Catalana, doncs, es considera lliure de tot lligam imposat per la força militar, o derivat d'ella, contra la seva voluntat.³²

Aqueixa concepció del dret d'autodeterminació queda postergada a partir del naixement del Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN) l'any 1969, quan s'inicia un nou cicle en l'evolució de l'independentisme català contemporani i es reintrodueixen les tesis leninistes sobre el dret d'autodeterminació, que s'enllacen amb les teoritzacions formulades pel Bloc Obrer i Camperol i per Estat Català Proletari, moviment en què sobresurt el lideratge intel·lectual d'Andreu Nin. L'esforç polític i ideològic d'aqueix moviment que respon als lemes «independència», «socialisme» i «Països Catalans» no és prou fort per desplaçar l'hegemonia del progressisme sucursalista (que sosté una versió del dret d'autodeterminació excloent per al poble català i acomodada a l'ordre constitucional espanyol establert l'any 1978), que no entra en crisi fins l'any 2010 arran de l'inici del procés sobiranista en curs.

32. *Declaració de drets de la Nació Catalana*, opuscle divulgatiu, Londres, Consell Nacional Català, 1966.

El dret d'autodeterminació com a garantia de supervivència de la nació catalana defensat solament per alguns juristes de pensament liberal, com Albert Malaret,³³ per si sol no sembla argument suficient per bastir la defensa política de la causa independentista represa amb nova empenta a partir de la sentència del Tribunal Constitucional de l'any 2010 que va liquidar l'Estatut d'autonomia del 2006. Per tal de no entrar en un debat desigual amb la ideologia dominant que exclou el dret d'autodeterminació, entre els cercles més actius del nacionalisme català es va obrir pas a nocions confuses com la del dret a decidir, inspirat directament en el principi democràtic universal obviant la potencialitat d'un plantejament arrelat a la tradició jurídica i política anterior a 1714 en la línia propugnada al seu dia per Francesc Maspons.

Avui, la causa nacional catalana es basa en tres eixos: el de la legitimitat històrica d'un poble que ha estat lliure i que lluita per recuperar el seu estat, el de la democràcia que demana poder decidir el futur col·lectiu davant d'un ordre estatal que nega aqueix dret i el de la conveniència, és a dir, la independència com a única sortida viable a un règim arbitrari que discrimina sistemàticament els interessos econòmics, els interessos socials i les perspectives de prosperitat dels ciutadans de Catalunya.

Dels tres, el darrer, el sobiranisme pràctic és a hores d'ara el que preval: hom propugna majoritàriament una mena d'independència sense patriotisme on la llengua catalana no ocupa un lloc central com a element de cohesió social del projecte de construcció nacional i on la identitat resulta un tema aparentment secundari. Les declaracions d'una dirigent de la CUP, Anna Gabriel, són il·lustratives de la banalitat imperant: «No somos independentistas porque los catalanes seamos mejores que nadie, ni porque mi familia estaba ya en mi casa en el siglo XV. La mayoría somos mestizos y venimos de familias nacidas en el resto del Estado español. Somos independentistas porque entendemos que la confrontación con el Estado español es de calado democrático porque el Estado no respeta los mínimos democráticos. Esta visión se aleja de posiciones indentitarias y se sitúa en lógicas de fraternidad».³⁴ És a dir, si hi hagués un projecte espanyol democràtic, la independència no caldria.

En la mateixa línia se situen les paraules de Santi Vila, conseller de Cultura del Govern de la Generalitat de Catalunya pel Partit Demòcrata de Catalunya (PDE-Cat): «Sería un error construir una cultura propia. Defiendo el proceso soberanista sólo por razones políticas, de reparto y de organización de poder. Hay una atrofia de organización y reparto de poder del Estado que ha provocado que Cataluña se sienta incómoda. Hay un reparto económico injusto y político distorsionado que disloca. Es evidente que la cultura catalana siempre será españolísima, y espero —y esto es un deseo político— que cada vez sea más mestiza, abierta y plural. No imagino ningún escenario político con un posicionamiento monocolor en relación a la lengua, la historia, las tradiciones».³⁵

33. Albert MALARET I SUREDA, *Supervivència nacional i dret d'autodeterminació*, Barcelona, Columna, 1998.

34. Anna Gabriel i Sabaté, entrevista a *Diagonal Global* (en línia) (1 maig 2015).

35. Santiago Vila i Vicente, entrevista a *El País*, núm. 14.338 (6 octubre 2016), p. 25.

Dissortadament, no hi ha a hores d'ara cap personalitat en el món jurídic català que tingui una autoritat moral equiparable amb la que Francesc Maspons va assolir en el període de la Generalitat republicana i, per tant, estigui en posició d'intentar influir —com ell va provar de fer-ho, sense èxit— en els esdeveniments polítics en curs. El seu pensament no ha tingut continuïtat. La universitat, ja ho hem dit, no va ser mai receptiva respecte als plantejaments nacionalistes de l'etapa republicana: significativament, dels cent quinze professors represaliats l'any 1939, només onze eren de la Facultat de Dret, i la majoria ensenyaven economia. Només, un, Antoni Moles Caudet, administrativista, es va exiliar.

Entre la comunitat universitària i els operadors jurídics d'avui predomina la percepció que el dret públic català és el generat per les institucions autonòmiques i prou. Els juristes instal·lats, conscientment o inconscientment, en aqueixa percepció reproduïxen acríticament l'ordre polític i jurídic establert que deriva de la concepció castellana del poder i del dret, ignorant que la gestació d'un dret propi que fou determinant per a la construcció mateixa de la nació catalana és tan important com la llengua que expressa una mentalitat col·lectiva singular.

Una de les excepcions a aqueixa regla general —juntament amb la de Ferran Armengol, ja esmentat— és Hèctor López Bofill, que extrau conclusions del dictamen de Francesc Maspons del 1932 extrapolables a la controvèrsia actual al voltant de l'Estatut del 2006. Entre el referèndum del 1931 i el del 2006, tot i que aqueix segon va ser posterior a la retallada de l'Estatut per part de les Corts Espanyoles, hi ha un punt en comú: el poder espanyol, sia legislatiu, sia el Tribunal Constitucional, no respecta la voluntat del poble català expressada a les urnes, amb la qual cosa es produeix el factor legitimador que assenyalava Francesc Maspons per a una actuació institucional catalana unilateral.³⁶ A més, Hèctor López Bofill ha avançat idees per a recuperar la vigència de la tradició jurídica catalana anterior a 1714 en un breu assaig titulat *Constitucionalisme a Catalunya. Preludi de modernitat*.³⁷

Finalment, hi ha un component del pensament de Francesc Maspons que em sembla especialment actual: la seva fe cristiana i, per tant, en la humanitat, va fer d'ell un home vital i optimista que deixà escrit, referint-se al feixisme i al comunisme: «El punt central de la tragèdia totalitària és que necessàriament ha de partir d'un concepte pessimista de l'Home».³⁸ En això coincideix amb Karl Popper, qui va advertir reiteradament del pessimisme històric —sobretot a Europa, no pas als EUA—, que ha interioritzat el sentiment de declivi de la civilització occidental com un procés irreversible enfront dels vells i nous totalitarismes que amenacen les societats obertes: «Entre els polítics occidentals encara n'hi ha molts que, tot i ser benintencionats, se senten profundament intimidats per la ideologia pessimista

36. HÈCTOR LÓPEZ BOFILL, «L'Estatut com a pacte entre entitats sobiranes», a *República catalana, Generalitat de Catalunya i República espanyola*, p. 105-127.

37. HÈCTOR LÓPEZ BOFILL, *Constitucionalisme a Catalunya. Preludi de modernitat*, Barcelona, Tria, 2009.

38. F. MASPONS I ANGLASELL, *La crisi de l'edat moderna*, p. 95.

dominant. Fins al punt que no tenen una fe prou ferma en la fortalesa de la societat oberta occidental que els permet renunciar a les ideologies». ³⁹

Dissortadament, l'optimisme històric de Francesc Maspons fou desmentit pels fets: la Guerra Civil del 1936 al 1939, la Segona Guerra Mundial entre el 1939 i el 1945. Però no per això va abandonar-se al pessimisme, ans al contrari, va creure des del primer moment en la naixent Comunitat Econòmica Europea i les seves potencialitats positives: «No es pot seguir dient que el món està a punt de sofrir un canvi que no sabem on portarà. El canvi ja està fet, i porta a una organització pública que, en comptes d'atendre la seva submissió a una teoria abstracta, haurà de donar satisfacció a les necessitats de la vida humana; és a dir, que haurà de sotmetre's a les lleis de la naturalesa, filles dels set dies de la Creació. El predomini del filosofisme sobre el realisme ha acabat». ⁴⁰

A hores d'ara, tant a Catalunya com a Europa els anhels de llibertat i prosperitat estan en joc. Tant de bo aqueixa vegada la causa nacional catalana no en resulti un cop més damnificada i pugui prosperar en el concert dels pobles aportant-hi renovat alè sorgit de la profunditat dels valors i la mentalitat que Francesc Maspons va personificar i promoure.

Francesc Maspons i Anglasell al seu despatx de Barcelona (1963)

Família Maspons Arús. Arxiu Municipal de Bigues i Riells. Fotografia: Diego Segura

39. Karl POPPER, *Un món de propensons i altres assaigs*, Barcelona, Edicions 62, 1993, p. 89.

40. Francesc MASPONS I ANGLASELL, «Un nou renaixement», *Quart Creixent*, núm. 3 (desembre 1957), p. 7-9.